

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ד, תשי"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

על שחזור ועל שיקום

לפני זמן מה יצא הקצף מאת מר יי אבינרי על חידושים ומחדשים בעברית, הנזקקים לבניין שפעל¹, ושם נטפל גם לחידוש "שחזר", כרך אותו יחד עם "שקם" והתכוון להוכיח כי שניהם גם יחד מיותרים. שכן השימוש ב"קומם" יכול לספק צרכינו בכל אלה.

אין צורך להגן על בניין שפעל ונגזריו; ואף לא להוכיח את מציאותו ושכיחותו בלשון חכמים; ויש מוצאים את עקבותיו אפילו במקרא². ואין גם צורך להוכיח, כי חידושים על דרך בניין שפעל גרועים או טובים יותר מחידושים על דרך בניין פעלל או פולל. זהו עניין של טעם; ובסופו של דבר אלה ואלה כשרים ומשמשים מקור לא-אכזב למחדשים, הצריכים להבדלי גוונים של משמעויות שונות.

אבל יש צורך להעמיד את המתפלמסים על שיבושים ועל ערבוב תחומים, הבאים להם ברתחת הוויכוח, משום שאינם טורחים להנהיר ולהבהיר לעצמם את ההבדלים המדויקים שבין המונחים השונים, שלתקנתם בעברית חודשו מונחים שונים. שכן גם בלועזית יש מונחים מדויקים, שבהם משתמשים חוקרים ואנשי מדע, בשעה שהם באים לדון

1. בולמוס של שפעל, "על המשמר" מיום וי שבט ש"ז (22.1.53).

2. - שכן לדעת רבים אין "שוף" אלא שפעל מ.זוף", שממנו נגזרה

מלת זפת, על-דרך, "קשת" מ.קוש" (קנס — בעריכת).

בעניינים מדעיים, הדורשים צלילות הגדרות ודקדוקי דיוק יתרים, ויש שפת עיתונות ודיבור יום-יומי, שבה אין שולטים גינוני דייקנות כאלה, ואפילו אותם חוקרים ואנשי מדע עצמם אינם נזהרים בעטם ובלשונם, בשעה שהם שחים שיחת חולין או כותבים רשימה פופולארית.

חיזיון זה הוא שהכשיל גם את מר אבינרי, שכן כרך בדיון על „שחזור“ ועל „שיקום“ שלשה מונחים שונים, שאולי אין מבחין ביניהם בשעת שיחת חולין, אבל למעשה הם מתבטאים גם בלועזית מדויקת בשלושה מונחים שונים. לא אבוא לפסוק כאן מה עדיף: קומם או שקם, קימום או שיקום? אבל יש לקבוע דבר אחד: מונח זה אינו מתכוון ללעזו reconstruction במובנו המדויק אלא למונח אחר, rehabilitation, שפירושו החזרת האיש או העניין לקדמותו, באשר לזכויות, לעמדה, למצב כלכלי או חברתי, ומכאן קימום או שיקום של בני אדם או של יישובים או ארצות, שנפגעו או שנהרסו או שנתערער מעמדם או הכנסתם (מחמת מלחמה, אסון, צרה או כיו"ב).

מבחינה ארכיאולוגית-ארדיכלית יש ל„ריקונסטרוקציה“ (reconstruction) מובן מדויק מאוד: זוהי השערה או ניסיון, כדי לחזור ולתאר לעצמנו, איך היה נראה בניין פלוני — מתוך בדיקת השרידים שנותרו ממנו. אין כאן כל פעולת בנייה ממש, אלא ציור תכנית או מְגָבָה (elevation) או מראה כללי, או הכנת תבנית, המראים למסתכל, כיצד מתאר לעצמו (בדרך השערה, אך לפי נתונים ממשיים ומדויקים) המִתְחַזֵּר את דמות הבניין בשעה שהיה קיים, ומכאן גם שימוש מושאל

לעניינים אחרים, כגון במשטרה או בבלשות, כשחוקרי נסיבות פשע מנסים ל"תחזר את הפשע" (to reconstruct a crime). אין פירוש הדבר, שהם חוזרים ומבצעים אותו הפשע בנסיבות דומות, אלא מנסים הם — על סמך הראיות והעדויות שבידיהם — לתאר לעצמם את הנסיבות, המצב והתנאים המדויקים, שבהם בוצע הפשע, ולהגיע לידי תפיסת הפושע ולידי הרשעתו בדין. ואני מודה ומתוודה: כשעמדתי — בשעת כתיבה — בפני הצורך למצוא מונח עברי, שיהיה הולם את המושג הזה, חידשתי את השם תַחְזֹרֶת לתכנית או לציור, או לתבנית, למביעים את התמונה המשוערת: ואת הפועל תַחְזֹר — למעשה הכנת הציור, התכנית או התבנית הנ"ל.

אמנם הלעז reconstruction משמש גם במשמעויות אחרות, כגון בנייה מחדש, תיקון ושינוי של מבנה קיים וכיו"ב. וודאי שאין התרגום "תחזורת" הולם את המשמעויות האלה. אבל, כידוע, אין מלה בלשון האחת יכולה למלא את מקומה של המלה המקבילה בלשון האחרת בכל שימושיה.

מלבד זאת אפשר גם לחזור ולהקים ממש בניין הרוס או מתמוטט, כולו או בחלקו, ולשנות עליו את תכניתו ומראהו בקדמותו, זוהי רסטאורציה (restoration). לעניין זה הונח השם שְחֹזֵר והפועל שְחֹזֵר. אין להסתפק כאן במונח הנזכר לעיל, שכן השחזור היא בנייה הנעשית על-סמך תחזורת. גם אי-אפשר להשחמש כאן במונח הנזכר ראשונה, שכן "קימום" או "שיקום" יכול שלא יהיה שחזור, אלא הקמת הריסות לפי תכנית אחרת ובצורה שונה לגמרי מזו שהייתה לבניין מתחילתו.